

Balogh Mihály

Könyvtári kalandozásaim Mexikóban II. rész: A Biblioteca Palafoxiana

„Jó sorsom egy kedves, volt tanítványom személyében adta meg azt a lehetőséget, amire álomban sem számítottam volna: idén februárban eltölthettem két hetet Mexikóban.” Ezzel a mondattal kezdődött a mexikói szakmai élményeimről szóló beszámoló a lap hasábjain – még tavaly. Akkor egy iskolai könyvtárban szerzett tapasztalataimat írtam meg. Most a legrégebb mexikói könyvtárt, a pueblai Biblioteca Palafoxianát mutatom be.

Második hetem töltöm Mexikóban. Láttam Mexikóvárosban az Antropológiai Múzeumot, a Chapultepecet, a Tenochtitlant, a Guadalupei Szűz katedrálisait, az extravagáns festőnő, Frida Kahlo emlékházát, Jártam Acapulcóban és Taxcóban, meg Teotihuacán piramisai közt. Átestem Moctezuma átkán, a „kötelező” gyomorrontáson is, hogy finoman fogalmazzak... Csütörtökön buszra szállunk: irány Puebla! Menet közben az ablakból fotózom, a pipázó Popocatepetl és a „Fekvő Asszony”, az Iztaccíhuatl, a vulkán pár hó fődte csúcsait.

La Puebla de los Ángeles, az angyalok városa. Az indián múlt nélküli települést a hódító Cortés alapította, ezért is tartják a leginkább spanyol mexikói városnak. A város világhírű kulturális kincsét keressük először, az amerikai kontinens első könyvtárát, a Biblioteca Palafoxianát. A Zócalo (főtér) mögötti utca, a Calle 5 Oriente közepén bukkanunk rá a vöröstéglás, kék-fehér fajanszcsempés, jellegzetes pueblai barokk püspöki palotára, amely befogadta a Palafox y Mendoza püspök által 1646-ban alapított gyűjteményt. A könyvtár közel félszázezres állománya 2005-ben, a Bibliotheca Corvinianával együtt került az UNESCO Világemlékezet listájára.

Juan de Palafox y Mendoza az óhazában, a navarrai Fiteroban született 1600-ban, öt évvel a Don Quijote megjelenése előtt. Teológiát tanult, különböző egyházi tisztségeket töltött be, majd az uralkodó, IV. Fülöp 1639-ben kinevezte a mexikói Puebla püspökévé. Hivatalát 1640 nyarán foglalta el. Három év múlva Mexikóváros püspöke, előbb azonban mintegy fél éven át alkirály, a tartomány legfőbb egyházi, politikai és katonai vezetője egy személyben. Szűk évtizedes mexikói működése során egyházi, kulturális és oktatási intézményeket alapított, épített, sokat tett az indián őslakosság védelmében is. Tevékenysége miatt konfliktusba keveredett a jezsuitákkal. 1649-ben hazatért, s az 1650-es években, 1659-ben bekövetkezett haláláig, Osma püspöke volt. Íróként is nagyra tartották kortársai. Tizenöt kötetből álló életművét 1762-ben, Madridban adták ki. Palafox hitt az oktatásban és a kultúrában, s mert buzgó mecénás is volt, tudományos és filozófiai témájú, ötezer kötetes könyvtárát 1646-ban a pueblai Szent János és a Szent Péter Kollégiumoknak adományozta. Azóta a gyűjtemény mintegy negyvenhá-

romezer kötetre szaporodott, őriznek benne kilenc ősnyomtatványt is. (Közülük az 1493-as nürnbergi Schedel Világkrónika a legrégebb darab!) A féltett kincsek közé tartozik a hét 16. századi mexikói nyomtatvány is. További mintegy ötezer ritka, becses kézirat emeli a könyvtár értékét, köztük különleges azték (náhuatl nyelvű) írások. Magáról a könyvtárról itt ennél többet aztán nem is tudunk meg, inkább csak feltételezzük, hogy – túl a muzeális „látványkönyvtár” szerepen – rendelkezésére állhat a kutatóknak, elsősorban nyilván az egyház- és művelődés-történészeknek, meg a Közép-Amerikára, a prehiszpán és a spanyol Mexikóra szakosodott történészeknek.

(– Sebjaj, majd itthon, segít a net! – morfondírozok, de ezúttal bajba kerülök. A könyvtár honlapja sehogyan se akar kinyílni, ikszedik klikkre sem, pedig hetekig kísérletezem vele /www.bpm.gob.mx/ Így csak annyit tudok még meg, egyéb netes forrásokból, hogy az UNESCO nyúlt a hónuk alá, az utóbbi években, nagy arányú restaurálás történt, és megindult az állomány elektronikus feltárása is.)

Az épület homlokzatán lógó molinó szerint a Palafox ma már több mint könyvtár: „Casa de cultura”, komplex kulturális intézmény fogadja a látogatókat. Egy másik molinó üzeni, hogy kiállítás is látható odabenn, címe: Los misterios del cuerpo – A test rejtelvei. Besétálunk a kétszintes, szintenként boltíves, belső arkádós épület udvari hűvösebe, s a pénztárnál sokadszor eljártsszuk a „kedvezmény-jelenetet”: itt nem hat sem élemedettebb korom, sem a „press-card” az újságíró igazolvány. Utolsó érvemre – yo soy bibliotecario, magam is könyvtáros... – némi élet költözik a pénztáros-cerberus szemébe, s bemondásra megkapom a remélt félárút. A könyvtár díszes, faragott márványkeretes bejárata mellett csillogó márványablán olvasható az alapító püspök alapító levelének szövege. Judit „gyorsfordításában” így szól:

„Aki egyházi állásban nélkülözi a könyveket, olyan az, mintha magányában nem lelne vigaszra, hegyen társra, mintha útját bot nélkül járná, sötétségben vezető nélkül bolyongana... Ez készítettem arra, hogy felállítsak egy olyan könyvtárat, melynek köteteit az idő alatt gyűjtöttem össze, mióta Ófelségét szolgálom, és már most az egyik legnagyobb, amit valaha is láttam Spanyolországban. Tartozzon a püspöki palotákhoz, De legyen közhasznú is, hogy szolgáljon minden nemű hivatást és embert... Juan de Palafox y Mendoza. Puebla Los Angeles. 1646. szeptember 6.”

A nyitott ajtó mögött sehol lélek, délidő van, a teremőrök ebédelnek vagy sziesztáznak. Míg körbe sétáljuk a megjelenésében a sárospataki könyvtárra emlékeztető termet, néhány tiltott fotót is sikerül készítenem. Közvetlenül a látvány-nak is nagyszerű, pompás könyvtárterem mellett tárt ajtó várja az emberi test régi könyves ábrázolásáról szóló időszak kiállítás látogatóit. A gyűjtemény anyagából sorra rendezik a tárlatokat: az intézmény honlapjáról utólag tudtuk meg, hogy korábban készült itt kiállítás többek között a tengeri navigációról és a világ felfedezéséről, meg a tiltott könyvekről és a cenzúráról is. Ide külön kellett volna belépőt venni, de mert teremőrt most sem találunk, besétálunk jegy nélkül. A korom sötét, hidegre „kondicionált” teremben, egyedi, lokális megvilágítású tárlókban mutatják be a harmincnyolc könyvritkaságot: a számunkra ismeretlen középkori arab és spanyol orvosoktól származó művek mellett többek között Avicenna, Galenus, Plinius, Vesalius mívesen metszett, illusztrált és kötött munkáit. A kiál-



lítást még látványosabbá teszik a különböző orvosi eszközök, műszerek, koponyák, csontvázak, meg a spirituszban úszkáló emberi szervek – köztük egy torzszülött csecsemő teste. Végtelenített multimédiás vetítés kerekíti akusztikussá a vizuális élményt. Az egyébként is szokatlan, sokkoló látvány erejét igencsak fokozza a komor zene, a sötétség és a didergető hideg.

Levezetésül bekukkantunk egy lengyel grafikusnő tárlatára, aki tizenkét női aktban, eredeti látásmóddal mutatja be a szerelem kálváriájának stációit. Indulnánk már kifelé az épületből, amikor meglátunk a folyosó egyik sarkában még egy nyitott ajtót. Messziről büfének nézzük. Egy pincérszerű, életnagyságú papírmásé figura vigyorog ránk az ajtó mellől, fölemelt bal kezében mintha az étlapot lengetné. Finom kávé reményében vesszük célba a bejáratot, de csalódnunk kell. A figura közelről nem pincér, hanem vándor könyvárus, a kezében lobogtatott papíron mindössze két szó: Sala Lúdica. Játékteremnek fordítanánk, ha édes anyanyelvünkön nem csengene ez oly rosszul.

A terembe lépve két jókora, föliratos lepedővel szembesülünk. Az első vászonra pingált szöveget – „Sala Lúdica Educativa” – több nekifutással próbáljuk magyaráritani. Végül –futtában végigtekintve a berendezésen – a „játzótanuló-szoba” szóösszetételt választjuk. Ebbe az irányba mozdítja ki a fantáziánkat a másik molinó három piktogramja, szem, tenyér olló, és a hozzájuk tartozó három szó is: „Mira – Toca – Experimenta!” Judit fordításában: „Csodálkozz rá – Fogd meg – Próbáld ki!” A két tanteremnyi méretű helyiség belső sarkában hárman beszélgetnek. Fiatal lány válik ki közülük, hozzánk lép, s megkérdi, miben segíthet. Mondjuk neki, kik vagyunk, honnan jöttünk, s hogy ha ő itt könyvtároskodik, akkor szíveskedjék elmagyarázni, hol is vagyunk. De kiderül, hogy nem könyvtáros, hanem egyetemista. Szociális munkás lesz, fiatalokkal foglalkozik majd, itt most a szakmai gyakorlatát tölti. A terem egy játékos foglalkoztató, ahová hat-tizenkét éves gyerekek járnak, hétköznapokon többnyire csoportosan az iskolából, illetve hétvégeken a barátaikkal, szüleikkel.

Alkalmi kalauzunk hozzáteszi: az írott kultúra, az írás, nyomtatás, a könyv és könyvtár dióhéjnyi történetét, fejlődését tartalmilag mindig az aktuális „nagykiállítás” témájához igazítják. Javasolja, próbáljuk ki a foglalkoztató állomásait. Arra kérem, inkább vezessen végig, és mutassa ő be az egy órára tervezett, általam „muzeáliskönyvtár-pedagógiának” elkeresztelt foglalkozás elemeit és módszereit.

Az első megállóban egyszer kétméteres, duplaszéles keret lóg a falon. A bal oldalát színes, műholdról készített világtérkép tölti ki, jobbról egy átlátszó műanyag lapra a papír, az írás, a nyomtatás és a könyv történetére utaló kis képeket ragasztottak. Miután megbeszéljük a gyerekekkel, hogy melyik kép mit ábrázol, az egyik gyerek rátolja a csúszó plexi lapot a világtérképre, így ismerhetik meg az írásbeliség szempontjából fontos ősi népek lakóhelyét. A kínai papír, az egyiptomi papirusz, a mexikói kódexlap meg a többi ábra a helyére kerül – földrajzi értelemben is, meg tán a gyerekek fejében is.

A következő stáció kis könyvespolc, rajta különböző témájú 128 gyermek- és ifjúsági könyvből álló kollekción: a könyvek rendezett tárát, a könyvtárt illusztrálja. Itt meghallgatják a gyerekek a könyv történetét, és megismerkednek a könyv-

nyomtatás találmányaival. A könyveket levehetik a polcról, s beléjük is lapozhatnak, olvashatnak.

Jókora, másfélszer két méteres, álló helyzetű, csukott könyvhöz lépünk ezután. A bőrbe kötött „óriáskönyv” segítségével bemutatható a kötés, a gerinc, a fedőlap és a hátlap fogalma, meg a kötésfajták. Utána kinyitják a könyvet a címlapnál: ekkor derül ki, hogy a nagy kiállítás egyik dokumentumát nagyították föl a rendezők: szemünk elé tárul a 18. század első harmadában működő madridi anatómia professzor, Martin Martinez 1728-ban megjelent műve, az *Anatomía completa del hombre* (Az emberi test teljes anatómiája) metszett, barokk előzéklapja és címlapja. Utóbbi azonban hiányos: a rendezők kivágták többek között a nyomás helyét, időpontját, aztán a kéziratos exlibrist, meg a szintén kézzel bejegyzett jelzetet. Ezek halomban hevernek a nagy könyv melletti asztalon, s a hátsó felükre erősített mágnes korong segítségével illeszthetik a helyükre a gyerekek a kiválasztott elemeket, hogy pótolják a címlap hiányait.

A szemközti oldalon jókora, lábakon álló számológép (abacus) vizsgálhatja a vállalkozó kedvűeket. A vízszintes rudakon nem golyók vannak, hanem színes műanyag téglák. A gyerekek felé néző oldalukról kitalálni való kérdések olvashatók le. Egy gyerek elolvassa a kiállítás tárgyához kapcsolódó kérdést, és aki tud, válaszol. Ezután megfordítják a téglát, amelynek a másik oldalán lévő fotó, kép illusztrálja a helyes megoldást. Ha jól felelt a nebuló, ő olvashatja föl a következő kérdést, s a társak egyike válaszolhat.

A parkettán itt-ott négy emberi test metszete hever, ezek is a test rejtelmeiről szóló kiállítás könyveiből vett illusztrációk. Érdekességük, hogy puzzle szerűen, egyenes vonalak mentén szét vannak vagdosva, és az egyes részek összekevert állapotban várják a tanulókat, akik lelkesen és ügyesen helyre rakják őket, mondja kedves kísérőnk.

Beljebb jutva a teremben, jókora háromszögű hasáb magasodik elénk. Ezen a híres 16. századi Ambrosi Paré Anatómiájából kimásolt, metszett illusztrációk láthatók. A hasáb előtt furcsa vonalú, hullámvonalas peremű, hosszú asztal áll, rajta „monstruos y prodigios”, vagyis „szörnyek és csudabogarak” kivágott figurái, emberi és állati testrészek, torzók kavarognak. Ezeket úgy kell összerakni, hogy kiadják az illusztráción látható anatómiai anomáliákat. Az se baj, mondja az ifjú hölgy, ha tévesztenek a gyerekek, mert így sokféle, a természetben tán elő se forduló, újabb torzók keletkezhetnek, s ez a gyerekek fantáziáját, kreativitását dicséri. Külön zamatot ad a stációnak, hogy a gyerek a maga „kirakta” szörnyecskeről egy történetet is kitalálhat, s azt elmesélheti a társainak. (Ezek a gyerekek nem szoktak rosszat álmodni éjszakánként!?) Rezzentelenül hallgatom a pedagógiai szituációnak ezt a magyar „szakfűl” számára ijesztő interpretációját, hiszen Judit korábban megtanította már, hogy itt az élet és a halál dolgaival természetesebb módon szembesítik a gyerekeket – kicsi koruktól fogva! –, mint pl. nálunk.

A terem belső sarkában a Gutenberg föltalálta sajtó egy példánya áll. Itt a régi könyvnyomtatás eszközeit, technikáját és produktumait ismerhetik meg a gyerekek. A sajtó mellett kis „metsző-műhelyt” alakítottak ki a rendezők. Fém nyomtatólemezekre metszettek néhány ábrát a kiállítás könyveiből, mellettük festék, pa-



pír, nyeles nyomóhenger. Ezt én is kipróbálom, s Judit fotózza verejtékes munkám fázisait, meg a végterméket. Azon se lepődöm meg, amikor – „szegény Yorrick!” – egy emberi koponya kancsalít vissza rám a szemüregével a papírról. A gyerekeknek bizonyára különös öröm ez...

A játékos bemutató véget ér, elcsomagolom a koponyámat, megköszönjük a kalauzolást, és néhány perc múlva a pueblai Zócalo főttkukorica-árusával alkudozunk. A helyi specialitásnak számító csemege vastagabb végébe egy rudacskát dug az árus, majonézbe mártja, citromlét, reszelt sajtot, chilit és sót hint rá, s így nyomja a kezünkbe. Míg majszolunk, azon tűnődöm, hogy – hétköznapi kora délután! – merre járnak a nyolcszázézer lélekszámú Puebla iskolás gyerekei, mert a Palafoxban nem láttuk őket. Itthon konstátálom, a netet böngészve, hogy az előző „játszóházban”, amely a tiltott könyvekről szólt, tizenhét vendég fordult meg. Talán a test misztériumán is járt ennyi gyerek, csak nekünk nem volt szerencsénk hozzájuk?

Erről megint más jut eszembe. És nálunk? Hol talál ilyet a gyerek? Talál egyáltalán valahol?